

26. Nemini autem negotium facessat illud s. Thomae: « Matrimonium, in quantum est in officium naturae, statuitur lege naturae: in quantum est Sacramentum, statuitur iure Divino: in quantum est in officium communitatis, statuitur lege civili¹ ». Haec enim postrema verba de forma civili intelligenda sunt, quae supervenit contractui naturali, et Sacramento; nec est, nisi accidentalis et extrinseca, proinde mutationi obnoxia: unde matrimonium lege regitur civili, quoad effectus tantum civiles, numquam quoad vinculum et essentiam eius. Longe proinde a vero abierunt neoterici, seu pseudopolitici, sancti Doctoris auctoritate abuti non cessantes, quippe qui post citata verba sic colligit: « Et ideo ex qualibet dictarum legum potest aliqua persona effici ad matrimonium contrahendum illegitima ». Talis enim ex lege civili potest illegitima esse quoad effectus, quibus eadem lege coniuges perfruuntur, scilicet tantum civiles. Secus sanctus Doctor sibi contradixisset, qui sic docuit: « Prohibitio legis humanae non sufficeret ad impedimentum matrimonii, nisi interveniret auctoritas Ecclesiae, quae idem etiam interdicit² ». Et alibi: « Ecclesia in his, quae ad matrimonium pertinent, tripliciter se habet. Uno quidem modo per modum iudicantis: et quia homines vident ea, quae apparent . . . , ideo iudicium Ecclesiae circa ea, quae ad matrimonium pertinent, si veritas lateat, non impedit sequens matrimonium contrahendum, nec dirimit iam contractum. Alio modo se habet per modum prohibentis, vel punientis: et hoc quidem impedit matrimonium contrahendum, sed non dirimit iam contractum. . . Tertio modo se habet per modum statuentis . . . ; et secundum hoc

psit Emilianus Avogrado, comes della Motta, in *Teorica dell' istituzione del matrimonio, e della guerra moltiforme, a cui soggiace*. Vid. etiam Audisio, *Quistioni politiche*, Napoli 1854. Hinc in *Syllabo* haec damnantur propositiones: « Ecclesia non habet potestatem impedimenta matrimonii dirimentia inducendi; sed ea potestas civili auctoritati competit, a qua impedimenta existentia tollenda sunt »; § VIII, n. 68. « Causae matrimoniales et sponsalia suapte natura ad forum civile pertinent »; n. 74. Quanto autem exitio impiae leges, quae Sacramenti huius magni religionem nil pensi habentes, illud eodem ordine cum contractibus mere civilibus habuerunt, sint societati tum domesticae, tum civili docet Leo PP. XIII, in *Epist. Encycl. Inscrutabili*, XXI April. 1878.

¹ *Suppl.*, q. L, a. un. ad 4.

² In *lib. IV Sent.*, Dist. XLII, q. II, a. 2 ad 4.

personae aliquae redduntur illegitimae ad contrahendum, ita quod si etiam contrahant, matrimonium dirimitur¹ ».

ART. III. De Coelibatu

27. Cum de coelibatu agimus, nos quidem de statu eorum loquimur, qui a matrimonio contrahendo se abstinent, non idcirco, ut nuptiarum onera fugiant, et sensili cupiditati liberius indulgeant, sed ut, familiae curis penitus abdicatis, in propriam perfectionem animi, virtutemque in aliis promovendam validius incumbant. Rursus de consueto humanae speciei progressu, non vero de « tempore illo, quo paucitas hominum exigebat, ut quilibet generationi vacaret² ».

28. Iam contra incredulos et pseudo-politicos³, qui coelibatum vel naturae iuri, vel societatis bono adversari inflatis buccis clamitant, hanc ostendimus Propositionem:

29. *Coelibatus iuri naturae minime adversatur, immo maxime honestus est, bonoque societatis valde prodest.*

Prob. 1^a pars. Nulla existit naturae lex, quae omnibus et singulis hominibus matrimonium iniungit. Ergo coelibatus iuri naturae non adversatur. *Antecedens* hac D. Thomae doctrina demonstratur: « Dicendum, quod natura inclinatur ad aliquid dupliciter. Uno modo, sicut ad id, quod est necessarium ad perfectionem unius; et talis inclinatio quemlibet obligat, quia naturales perfectiones omnibus sunt communes. Alio modo inclinatur ad aliquid, quod est necessarium ad perfectionem multitudinis; et cum multa sint huiusmodi, quorum unum impedit aliud, ex tali inclinatione non obligatur quilibet homo per modum praecepti; alias quilibet homo obligaretur ad agriculturam, et aedificatoriam, et ad huiusmodi officia, quae sunt

¹ *Quodlib.* V, a. 15 ad 1. — ² *Suppl.*, q. XLI, a. 2 ad 1.

³ Contra istos, quorum catalogum recenset Scotti (*Teoremi di politica cristiana*, t. I, Teor. VIII, § 2, p. 506, not. 1, ed. cit.), hic disputamus; non vero contra Medicos et Physiologos (De his vid. idem Auctor, *Catechismo Medico*, p. II, c. XI; Laurent. Martini, *Lezioni di fisiologia*, t. 10, lez. 82, Torino 1830, et *Del celibato fisicamente considerato, Commentario offerto alla classe medico-legale, non che al ceto Ecclesiastico*, Lucca 1840), neque contra haereticos (vid. Zaccaria, *Storia polemica del Celibato sacro*, Napoli 1853), qui contra veritatem istam, pretiosissimam Christianismi gemmam (Capycius, *De statuum elect.*, p. III, c. II) diversis armis irruerunt.

necessaria communitati humanae; sed inclinationi naturae satisficit, cum per diversos diversa de praedictis complentur. Cum ergo ad perfectionem humanae multitudinis sit necessarium, aliquos contemplativae vitae inservire, quae maxime per matrimonium impeditur, inclinatio naturae ad matrimonium non obligat per modum praeepti, etiam secundum philosophos: unde Teophrastus probat, quod sapienti non expedit nubere¹.

30. *Prob.* 2^a pars. Adeo honestus est coelibatus, ut statui coniugali sit omnino praefendus², siquidem efficit ut

¹ *Suppl.*, q. XLI, a. 2 c. Hanc praeclarissimae doctrinae vim laefactare adnititur Tamburinius, inquiens, liberum cuique esse sive ad aedificatoriam, sive ad alias artes exercendas manibus suis uti, quia manus ad plura factae sunt aptae: cum autem dispositionem procreandi ad unum determinatam singulis natura dederit, singulos ad matrimonium obligavit (*Lezioni di Filos. morale, e di naturale e sociale diritto*, vol. III, lez. XXIV, p. 35-36, Milano 1833). « Verum, ad rem subdit Pacetti, ipse magnopere hallucinatur; id enim tantum facultatem concessam significat, non autem absolutam obligationem. Quis, quaeso, nisi stultissime dixerit, philosophum, oratorem, aut ministrum Religionis, qui nullis mechanicis artibus manus exercent, sed solis mentis facultatibus in societatis bonum utuntur, eos contra naturam agere? Aut e converso peccare agricolas, et alios huiusmodi, qui, dum totis corporis viribus terram excolunt, suum ingenium, ad praecellentia studia fortasse aptissimum, rude et incultum relinquunt? Igitur multiplices animi corporisque facultates nobis natura dedit, quibus societati prodesse possimus, ac generale et indeterminatum praeeptum imposuit, ut societatis utilitati inserviamus, ea ratione et modo, quo vel nobis magis placuerit, vel peculiare circumstantiae postulaverint. Atque, ut rem breviter concludam, animadverto, tunc praeepta affirmativa, quae in aliorum utilitatem ordinantur, vim determinantem obligandi ad certa officia aliis praestanda habere, cum non solum in nobis facultas sit, qua sine gravi nostro vel aliorum detrimento eadem exhibeamus, verum etiam si eodem tempore proximus iis officiis revera indigeat, neque ab aliis huic indigentiae sufficienter satisfiat. Atqui in consuetu rerum progressu sufficiens speciei humanae propagatio habetur: ergo desunt omnino conditiones, quae praeeptum de contrahendis nuptiis singulos coelibes obligare possit » (*Phil. Moralis Institutiones*, t. II, pars III, sect. II, c. III, art. 3, p. 248, Romae 1841). Sed et ipse s. Thomas Tamburini difficultati obviam ivit (*Contr. Gent.*, lib. III, c. 136), ubi adnotavit inter ea, quae ex divina Providentia homini dantur, utpote toti speciei necessaria, aliqua esse determinata ad unum; nec tamen oportere « quod quilibet homo quolibet illorum utatur: data est enim homini industria aedificandi, et virtus ad pugnam: nec tamen oportet, quod omnes sint aedificatores, aut milites ».

² Veritas ista praeclaris Divinae Revelationis doctrinis et exemplis

homo maiorem, quoad possit, perfectionem sibi comparet, cum se habiliorem reddat « ad mentis elevationem in spiritualia et divina¹ ». Et sane, « bonum Divinum est potius humano bono . . . ; bonum animae praefertur bono corporis . . . ; bonum contemplativae vitae praefertur bono activae. Virginitas autem ordinatur ad bonum animae secundum vitam contemplativam, quod est cogitare ea, quae sunt Dei: coniugium autem ordinatur ad bonum corporis, quod est corporalis multiplicatio generis humani; et pertinet ad vitam activam; quia vir, et mulier in matrimonio viventes necesse habent cogitare quae sunt mundi; ut patet per Apostolum 1 ad Cor. 7. Unde indubitanter virginitas praefenda est continentiae coniugali² ». Quinimmo coelibatus hominem ad talem perfectionem elevat, « quae communem hominis modum excedit; facit enim homines esse in Divinae quadam similitudinis participatione: unde virginitas Angelis dicitur esse cognata³ ». Quam ob rationem et apud paganas gentes coelibatus maximo in honore est habitus⁴.

31. *Prob.* 3^a pars. Individuorum virtus et perfectio in societatis, cuius sunt partes, bonum profecto redundat. Atqui coelibes virtutem et perfectionem magnopere excolunt. Ergo. Hinc s. Thomas: « Nec multitudo humani generis haberet statum perfectum, nisi essent aliqui intendentes generationis actibus, et aliqui ab his abstinentes, et contemplationi vacantes⁵ ». Deinde dubitari non potest, quin coelibes, cum nuptiarum onere sint soluti, ad artes, et litteras vehementius excolendas, ad publicae beneficentiae et caritatis instituta promovenda, ad aliaque adiumenta proximo exhibenda sint aptiores; toti enim se publicae societatis utilitati

illustrata, ab Ecclesia expresse definita fuit hisce verbis: « Si quis dixerit, statum coniugalem anteponendum esse statui virginitatis, vel coelibatus, et non esse melius ac beatius manere in virginitate aut coelibatu, quam iungi matrimonio; anathema sit »; Conc. Trid., Sess. XXIV, De Matrim., c. 10.

¹ *Contr. Gent.*, lib. III, c. 137.

² 2^a 2^a, q. CLII, a. 4 c.

³ *Contr. Gent.*, ibid., c. 136. Vid. s. Aug., Lib. De sancta Virginitate, c. 13; s. Hieron., *Advers. Iovinian.*, lib. I.

⁴ Cf. Zaccaria, *Op. cit.*, Introd. preliminar., p. 3-6.

⁵ *Contr. Gent.*, loc. cit.

mancipare possunt, secus ac qui domesticis curis coniugio adnexis implicantur¹. Neque id velut aliquid theoreticum tantum habendum est, cum factis et experimentis publicis omnino confirmetur². Ergo coelibatus societatis bono, quin adversetur, mirifice favet.

32. Obiic. 1° Diversitas sexuum a natura ad matrimonium ordinatur. Ergo coelibatus iuri naturae est repugnans.

Resp. *Dist. ant.*, ut possint homines matrimonium inire, *conc. ant.*, ut ad id omnes teneantur, *neg. ant.* Ergo *neg. cons.* Responsio patet ex iis, quae ex D. Thoma circa rationem, qua inclinatio naturae ad matrimonium intelligenda est, paulo ante exscripsimus³. Atque hic e re est adnotare, matrimonium haud imperatum esse a Deo iis verbis, *Gen. 1, 28*: « Crescite, et multiplicamini, et replete terram ». Ea enim tantum benedictionem, et foecunditatem hominibus collatam significant; quemadmodum non quidem mandatum nubendi, sed tantum benedictionem et foecunditatem ea verba v. 22 significant, quibus Deus postquam creavit cetera grandia, et omnem animam viventem, et omne volatile, benedixit eis, dicens: « Crescite, et multiplicamini, et replete aquas maris; avesque multiplicentur ». Ceterum, etsi obiecta verba praeceptum praeserferre dicatur, tamen « praeceptum illud respicit inclinationem naturalem, quae est in hominibus ad conservandam speciem per actum generationis; quod tamen non est necessarium per omnes exequi, sed per aliquos, ut dictum est. Sicut autem non expedit cuilibet omni tempore actui generationis vacare, ita nec expedit ab eo omni tempore abstinere, maxime quando necessaria erat multiplicatio generationis; vel propter hominum paucitatem, sicut in principio, quando humanum genus coepit multiplicari; sive propter pauci-

¹ Vid. Perrone, *Praelectiones theologicae*, t. VIII, Tract. *De Ordine*, c. V, prop. IV, p. 187-190, Neapoli 1842; Anonym., *Apologie de la loi ecclésiastique sur le célibat des prêtres et des religieux*.

² Haec commoda ex coelibatu catholico in societatem provenientia ultro fassus est auctor certe in hac parte minime suspectus, Filangieri, in *Op. La scienza della legislazione*, lib. 2, c. 5, p. 64, Neapoli 1784.

³ Legere praestat ea, quae erudite disseruit noster I. Polisieri, *Il celibato ecclesiastico*, in *Ephem. La Scienza e la Fede*, vol. XVI, p. 333 sqq., Neapoli 1848.

tatem fidelis populi, quando oportebat ipsum per carnalem generationem multiplicari, ut fuit in veteri Testamento. Et ideo consilium de continentia perpetua observanda reservatum est temporibus novi Testamenti, quando spiritualis populus per spiritualem generationem multiplicatur⁴.

33. Obiic. 2° Ex coelibatu societas innumeris prope civibus spoliatur. Ergo coelibatus bono societatis adversatur.

Resp. *Neg. ant. et cons.* Sane, ubi virginitas et coelibatus maxime floruit, ibi et eorum numero societatem floruisse iam s. Ambrosius testatus est iis verbis: « Si quis putat, consecratione virginum minui genus humanum, consideret, quia ubi paucae virgines, ibi etiam pauciores homines; ubi Virginitatis studia crebriora, ibi numerum quoque hominum esse maiorem⁵ ». Atque hoc idem referunt non solum scriptores Religioni Catholicae faventes⁶, sed et ii, quorum auctoritatem adversarii haud suspiciunt⁷. Deinde reipublicae utilitas ex civium probitate, quam coelibes mirifice promonent et sustentant, pendet; non vero ab illorum numero; quia non est quasi plantarum, aut pecudum aggregatio, de cuius utilitate ex maiori aut minori numero diiudicatur, sed hominum ratione pollentium, in quibus perfectio animi potissimum quaerenda est. Quin immo nimis ingens et coacturata hominum multitudo statum civilem aggravat et perturbat, eiusque substantias devorat et exhaurit: « Si permittatur, ad rem inquit Doctor noster, quod in infinitum homines generent . . . , ex necessitate sequitur, quod ex hoc proveniat causa paupertatis civibus: multi enim filii pauperes erunt, habentes id solum, quod eorum pater dives habebat;

⁴ *Contr. Gent.*, lib. III, c. 136. Cf. 2^a 2^{ae}, q. CLII, a. 2 ad 1.

⁵ *De Virginit.*, c. VII, n. 36, p. 274, *Opp.* t. III, Venetiis 1751.

⁶ Vid. Bergier, *Dictionnaire de Théologie*, t. I, art. *Celibate*, p. 436, Lille 1844; Tassoni, *La Religione dimostrata e difesa*, t. 3, c. XXXVII, p. 786-794, Livorno 1836; Scotti, *Teoremi di politica cristiana*, t. I, part. II, Teor. VIII, § 9, et 10, p. 523-531, Neapoli 1834; De Feller, *Catechismo filosofico* (trad.), lib. IV, c. VII, art. 6, n. 525, p. 534-535, Neapoli 1857; Balmes, *Il Protestantismo paragonato col Cattolicismo etc.* (trad.), t. I, c. XXVI, p. 248 sqq., Neapoli 1848; Taparelli, *Del celibato cattolico contro l'Autore delle Idee sulla popolazione*, in *Ephem. La Scienza e la Fede*, vol. III, p. 307 sqq., Neapoli 1842.

⁷ Longum horum catalogum refert Scotti, *Op.cit.*, *ibid.*, p. 524-527.

ex paupertate autem civium sequitur, quod sint seditiosi, et maligni, quia dum non habent necessaria vitae, student ea acquirere fraudibus et rapinis¹ ».

34. Denique circa has, aliasque, quas praetermittimus, obiectiones², illud est adnotandum, quod adversarii sibi non constant; dum enim contra coelibatum religiosum vehementer insurgunt, a coelibatu militum, aliorumque, quos non licet, vel non possibile est nubere, oculos avertunt. Unde haec in re, aequae ac in aliis huiusmodi, non nisi ex odio contra Religionem sua proferunt verba.

ART. VI. De societate parentali

35. Societati coniugali *parentalis* succedit, seu relatio, quae parentes inter, et eorum sobolem educandam existit.

36. Iam ex ipsa natura societas ista originem suam sumit, adeo ut parentes, qui in liberos pietatem exuunt, inter homines numerari nequaquam possent. Sane, cum in prima infantia valde infirma sit hominum soboles, aliorumque continua egens tutela, hoc onus parentibus imposuit natura, ut liberos suos conservarent, alerent, et educarent. Atque ipse coniugii finis id expostulat, cum ad generandam, et educandam prolem ipsum destinetur. Quae cura in illorum pueritia et adolescentia, cum nondum assecuta est ratio maturitatem, protrahenda est ad filios moribus, atque illis artibus, quarum in vita est usus, erudiendos; secus, si filii sibimitterentur, in ea mala irent praecipites, quae vitam inutilem, et aerumnosam redderent.

37. Praetermissis iis, quae circa huiusmodi societatem omnibus comperta esse possunt, haec tantum consideranda exhibemus.

1° Obligatio educandi prolem utrumque parentem afficit; siquidem individua est coniugum societas, atque utrique eisdem erga prolem sensus ingeneravit natura, ambosque ad eandem curam et diligentiam adstrinxit. Ast exercitium huiusce obligationis, pro natura actus et negotii ad educatio-

¹ In lib. II Politic., lect. VI.

² Eas fuse dissolutas invenies apud Ant. Bianchi in Op. *Il libertinaggio esaminato* etc., c. 2, p. 344 sqq., Milano 1818.

nem pertinentis, ad alterutrum spectare potest. Generatim hoc ex s. Thoma potest enunciari: « Educatio ad matrem pertinens est circa infantilem aetatem: postea autem ad patrem pertinet educare filium, et instruere eum, et thesaurizare ei in totam vitam¹ ».

2° Proles educatio, ad quam parentes tenentur, non quidem in eo tantum consistit, quod liberis alimenta suppeditent, sed praecipue in eo quod illos bonis imbuant moribus, suisque exemplis ac omni arte ad virtutem instituant. Nam melius est non vixisse, quam mente improba et scelerate vivere; proindeque maior est in liberos crudelitas privare eos institutione, quae ad vitam bene, beateque degendam necessaria est. Haec institutio eo maioris momenti est, quo tenacius mentibus teneris inhaerent notiones prima aetate acceptae, quibus fere ratio morum, omnisque vitae deinceps ducendae conformatur².

3° Ut finis educationis, et ipsius societatis parentalis a natura intentus obtineri possit, parentes iuribus tamquam mediis instructi a natura fuerunt; quorum complexus *potestas patria* appellatur, cum in patre, qui proprie familiae caput est, potissimum resideat.

38. Circa hanc patriam potestatem, de eius origine, et amplitudine aliquid dicendum nobis est. Et quoad primum, ex fine et natura societatis inter parentes, et filios fundamentum parentalis potestatis est derivandum; siquidem haec societas sicut ab ipsa natura constituta est, ita nec fine, nec mediis ad finem obtinendum necessariis carere potest. Quemadmodum vero societas parentalis, eiusque finis, nempe educatio proles, ex generatione oritur; sic generatio causa remota potestatis parentalis censi potest. « Generatione, inquit Grotius, parentibus ius acquiritur in liberos³ ». Mini-

¹ *Qq. disp.*, De Malo, q. XV, a. 1 c.

² Hoc unum satis demonstrat, quantum impia sit Rousseauvii sententia, qua nullum de Deo, de anima, de religione sermonem cum pueris habendum esse contendit, donec saltem ad aetatem duodecim annorum pervenerint (*Émile ou de l'éducation*). Accedit et illud absurdum, nempe adolescentes, etiamsi usu rationis iam potiantur, nullo erga Deum, cuius cognitione omnino destituerentur, teneri. Cf De Feller, *Catechismo filosofico* (trad.), lib. IV, c. III, n. 383, p. 380-382, ed. cit.

³ De iure belli et pacis, lib. 2, c. 5. Sola generatio non videtur

me igitur quaestionem explanat Hornius, qui ex divina concessione eam derivandam docet¹. Nam haec concessio, quatenus parentes afficit, ipsa est potestas parentalis. Nempe quaeritur, quae sit in natura rerum, hominisque, vel certe quidem in natura societatis parentalis ratio sufficiens, ex qua de concessione Divina constet.

39. Fatue autem opinatur Hobbesius a iure victoriae et occupatione potestatem parentum in prolem repetens². Homines enim non, uti res nullius, occupantur, neque dominio alterius hominis ita subiici possunt, ut eidem ius in substantiam, perinde ac in bestias, compelat.

40. Neque cum Puffendorffio³ statui potest pactum pro eius potestatis origine, *expressum* ex parte parentum, *lactum* ac *praesumptum* relate ad liberos. Sane is consensus liberorum, qui tamen requiritur ad quodvis pactum, fictitius est, nec omnino necessarius. Nam etiam inviti et dissentientes liberi parentibus subiacent, quin de laesa naturali libertate ob id conqueri possint, cum tota parentum potestas ad liberorum commodum ac salutem pertineat.

41. Denique a *funestissimo Comunismi et Socialismi errore*, quem et alii profitentur, cavendum est, nempe, *ex lege tantum civili dimanare ac pendere iura omnia parentum in filios, cum primis vero ius institutionis educationisque curandae*⁴. Sane, cum ex puerorum educatione societatis civilis prosperitas maxime pendeat, debet quidem auctoritas politi-

sufficiens eius potestatis fundamentum; etsi remote, et ex parte quaedam illius ratio censi debeat. Finis enim societatis parentalis haud obtineretur, si liberi, posteaquam in lucem editi sunt, aut sibimet solis, aut aliorum commiserationi relinquerentur. Quocirca dicendum est, ex generatione inesse parentibus naturale officium filios educandi, ex quo *patriae potestatis* ius proxime exurgit.

¹ *De Civitate*, lib. I, c. 2, § 3.

² *De Cive*, c. 9, § 2, p. 64, Amstelodami 1668.

³ *De iur. nat. et gent.*, lib. VI, c. 2.

⁴ Pius IX in Encycl. die 8 Decembr. 1864; ubi subdit: « Quibus impiis opinionibus machinationibusque in id praecipue intendunt fallacissimi isti homines, ut salutifera Catholicae Ecclesiae doctrina ac vis a iuventutis institutione et educatione prorsus eliminetur, ac teneri flexibilesque iuvenum animi perniciosius quibusque erroribus, vitisque misere inficiantur ac depraventur ». Huc etiam spectant propositiones XLV-XLVIII in *Syllabo* damnatae.

ca consentaneis modis curare, ut parentes officia sua minime negligant, atque efficere ut publica non desint media, quibus illi ad liberos rite educandos uti possint; necnon intellectualem et moralem vitam filiorum contra abusus iurium parentum tutari. Ast in rem hanc se directe intrudere, eamque potestatem sibi adsciscere nequaquam potest; tum quia « societas domestica est prior, quam societas civilis, pars enim est prior toto¹ », ac proinde iura et officia quoad intellectualem et moralem filiorum educationem non potest illa ab ista repetere²; tum quia « filius est aliquid patris, quia quodammodo est pars eius³ »; et ideo patris est filiis instituendis per se evigilare, et non nisi pro lubitu aliis hanc curam transmittere potest⁴. Quocirca legi naturae adversatur lex civilis, quae velat, quominus parentes scholas magistros ad filiorum institutionem eligant, iisque scholas suas et magistros a se designatos praefinit: « Pater, ad rem inquit s. Thomas, est principium et generationis, et educationis, et disciplinae, et omnium, quae ad perfectionem humanae vitae pertinent⁵ ».

42. Quod spectat ad alterum, nempe amplitudinem potestatis parentalis, ex ipsa eius, et domestici regiminis natura parentes imperio in liberos pollere aperte colligitur. « Oportet in rebus humanis, quod superiores moveant inferiores per suam voluntatem ex vi auctoritatis divinitus ordinatae. Movere autem per rationem, et voluntatem est praecipere⁶ ». Nisi quod hoc ius nullam vim habere potest vel propter *praecceptum maioris potestatis*, e. g., *si aliud pater, aliud Deus*

¹ *In lib. VIII Ethic.*, lect. XII.

² Neque dicas hoc parentum ius, eo ipso, quod societatis civilis illi sint membra, in hanc transferri. Nam societas civilis non quidem ad nocumentum, sed ad perfectionem civium ordinatur; ac ideo proprium eius est non quidem civis iuribus sibi naturalibus expoliare, sed eos ad horum exercitium adiuvere. De qua re fusius in sequenti capite.

³ 2^a 2^{ae}, q. LVII, a. 4 c.

⁴ Approbat quidem natura, parentes curam educandi filios in alios transferre; cum ipsi parentes nunc duro labore atque egestate detineantur; nunc peritia quoque et facultate, aut etiam voluntate et probitate destituantur ad informandam teneram aetatem necessaria.

⁵ 2^a 2^{ae}, q. CII, a. 1 c. Cf 1^a 2^{ae}, q. C, a. 5 ad 4.

⁶ 2^a 2^{ae}, q. CIV, a. 1 c.

*ibeat, contempto illo, obtemperandum est Deo; vel si de iis agatur, in quibus filius parentibus non subditur; e. g., non tenentur filii parentibus obedire de matrimonio contrahendo, vel virginitate servanda, aut aliquo alio huiusmodi*¹.

43. Ex iure autem imperandi consequitur ius corrigendi, obiurgandi, et puniendi filios, qui iuste imperatis obedire detrectant; non tamen gravioribus suppliciis, quae non exigeret aetatis tenerae tutela et institutio. Eo minus iure necis, et vitae in liberos parentes pollent, tum quia in notione imperii, quod ex fine educationis exurgit, hoc ius non continetur, cum delinquentes et contumaces filii eiici e domo possint; tum quia abhorret a parentibus istiusmodi poenae genus, quo vita eripitur, quam ipsi dederunt; tum quia « occidere malefactorem licitum est, in quantum ordinatur ad salutem totius communitatis; et ideo ad illum solum pertinet, cui committitur cura communitatis conservandae . . . ; cura autem communis boni commissa est principibus habentibus publicam auctoritatem; et ideo eis solum licet malefactores occidere, non autem privatis personis »².

44. Illud autem perspicuum est, eandem patriam potestatem non esse perpetuam. Nam, maturescente liberorum ratione, continuo ipsa minuitur, et in adulta eorum aetate fere evanescit; siquidem tunc filii legem vivendi norunt, cuius ignorantiam supplebat parentum regimen. Integra tamen manet obligatio reverentiae, obsequii, mutuique subsidii, quod parentibus debent liberi; et ideo oportet, si alter illorum « sit infirmus, quod visitetur, et eius curationi intendatur: si sit

¹ 2^a 2^{ae}, q. CIV, a. 5 c.

² 2^a 2^{ae}, q. LXIV, a. 3 c. Et in *lib. IV Sent.*, Dist. XXXVII, q. II, a. 1 ad 4: « Dicendum, quod duplex est congregatio; quaedam oeconomica, sicut familia aliqua, et quaedam politica, sicut civitas aut regnum. Ille igitur, qui praest secundae congregationi, uti rex, aut iudex potest infligere poenam et corrigentem personam, et exterminantem ad purgationem communitatis, cuius curam gerit. Sed ille, qui praest in prima congregatione, sicut paterfamilias, non potest infligere nisi poenam corrigentem, quae non se extendit ultra terminos commendationis, quam transcendit poena mortis ». Quod si haec facultas penes antiquos Romanos obtinuit, dicendum est ex eorum ferocia, non autem ex iure naturae manasse.

pauper, quod sustentetur; et sic de aliis huiusmodi, quae omnia sub debito obsequio continentur »¹.

ART. V. De societate herili

45. Societas herilis inter dominum, et servum instituitur, atque ad communem eorum utilitatem ordinatur, quatenus dominus alimenta, et alia ad vitam necessaria servo praebet; hic autem sua ministeria circa rem domesticam, ex illius praescripto curandam, exhibeat.

46. Porro certum est, servitutem mercenariam, ac domesticam, qua quis, quin suae personae dignitatem amittat, libere, et mercedis amore servire velit, honestam esse, ac naturae consentaneam. Etenim aequum est, ut qui stipendia accipit, laborando et parendo, stipendium danti mereatur; quemadmodum evenit in contractibus permutatoriis, *do, ut facias; facio, ut des*. Alia ex parte, quoniam in familia sunt multa officia, quae parentibus, aut liberis non satis conveniunt, ideo, ut res familiaris rite administraretur, necessaria est dominorum, et famulorum societas. Sane, etsi humana natura specificè spectata aequalis in omnibus hominibus dicenda sit, tamen accidentales inaequalitatis gradus inter naturales hominum dotes sunt admittendi, qui simul diversae hominum conditionis, diversaeque eorum ad diversa officia obeunda aptitudinis fundamentum constituunt.

47. Iam mutua servorum et dominorum officia ex generalibus iuris naturalis principiis haud aegre intelliguntur, atque etiam pluribus Sacrae Scripturae locis exponuntur, et rationibus ex religione petitis firmantur.

48. At vero a natura prorsus abhorret servitus illa, quae *obnoxia* dicitur², per quam scilicet servus absolute alterius dominatui mancipatur, hominisque iuribus omnino privatur. Etenim nemini ius esse potest alium hominem sibi natura aequalem personali dignitate spoliandi, eumque non ut personam aliquo modo sibi subiectam, sed tamquam belluam, et plane ut rem habendi. « Prout consideratur (*servus*) ut qui-

¹ 2^a 2^{ae}, q. CI, a. 2 c.

² *Obnoxius* idem est, ac poenae obligatus ob delictum. Haec autem servorum aestimatio apud Romanos, seu potius delictum erat ipsa servitus, cui aequum esset omne supplicium. Vid. Iuven., *Sat. VI*, v. 223.

dam homo, est aliquid secundum se subsistens, ab aliis distinctum; et ideo, in quantum est homo, aliquo modo ad eum est iustitia¹. Rursus, quoniam « aliquid dominatur alicui ut servo, quando eum, cui dominatur, ad propriam utilitatem sui, scilicet dominantis, refert² »; turpissima ordinis inversio in servitute *obnoxia*, in qua ad domini utilitatem servus omnino pertrahitur, sequeretur, aliquem nempe hominem omnino ad alium hominem ordinari, quasi hic ultimum illius finem constitueret.

49. Neque servitus huiusmodi legitima efficeretur, si servus ipse domino se omnino manciparet. Nam etsi quisque mercede parata nonnullas suas actiones, de quibus disponendi facultatem habet, alteri locare possit, tamen propria personalitate, et ordinatione ad ultimum finem, quae a natura recepit, abdicare se nequit. Quocirca servus, *in quantum servus, aliquid domini* dici potest³; ast non omnino eius, quatenus dominus servo adeo dominatur, ut de illo, eius vita, eiusque facultatibus suo statuat arbitratu⁴.

50. Quod si penes aliquos auctores servitus *obnoxia* iuri naturae non repugnans traditur, ipsi quidem diversa prorsus significatione illam accipiunt⁵. Eam nempe intelligunt servitutem, qua servi dominis mancipantur ita ut hypotheticis et civilibus, non vero absolutis hominis iuribus priventur, quae

¹ 2^a 2^{ae}, q. LVII, a. 4 ad 2.—² I, q. XCVI, a. 4 c.

³ 2^a 2^{ae}, loc. cit.

⁴ Probrosa haec servitus praesertim apud Romanos fastigium attingerat (cf De Burigny, *Premier Mémoire sur les esclaves romains*, in *Mém. de l'Acad. des Inscriptions*, t. XXXV, p. 328). Iuris capita, quibus servorum naturam pecoribus, aliisque rebus fructiferis accensebant, ita disposuit et collegit Samuel Cocceius: 1° Servus, tamquam criminis reus, occidi, vendi, donari, legari vel noxae dari potest; 2° Hoc sensu, rerum et bestiarum loco habeatur; 3° Servile caput nullum ius habet, nulliusque iuris capax est, imo nullam personam habet; 4° Nec iungi in matrimonio, nec filios habet in potestate; 5° Numquam iniuria afficitur servus, sed solus dominus; et quidquid acquirat servus, domino acquirit, etiam ignoranti, invito, vel prohibenti; qui enim in alterius potestate est, nihil proprii haberi potest; 6° Filii quoque, utpote portiones corporis servilis, fortunam parentum sequuntur; *Dissert. prooemial.* ad Grot. XII, lib. 3, c. 3, § 133.

⁵ Vid. Taparelli, *Op. cit.* vol. I, part. 2, Dissert I, c. 4, art. 2, p. 308, ed. cit.

vitae temporali et aeternae necessaria sunt; ac proinde officia humanitatis et beneficentiae eis non denegentur. Hinc s. Thomas: « Servus est res domini quantum ad ea, quae naturalibus superadduntur, sed quantum ad naturalia omnes sunt pares¹ ». Subdit autem sanctus Doctor huiusmodi servitutis speciem esse quidem *contra primam intentionem naturae, non tamen contra secundam intentionem*; seu non esse naturalem *secundum absolutam sui considerationem*, nam « hunc hominem esse servum, absolute considerando, magis quam alium, non habet rationem naturalem »; sed tantum esse naturalem « secundum aliquod, quod ex iure naturae sequitur », nempe « secundum aliquam utilitatem consequentem, in quantum est utile huic, quod regatur a sapientiori, et illi, quod ab hoc iuvetur »; vel quia *in poenam peccati introducta est*, nam « naturalis ratio ad hoc inclinatur, et hoc appetit natura, ut quilibet sit bonus: sed ex quo aliquis peccat, natura etiam inclinatur, ut ex peccato poenam reportet; et sic servitus in poenam peccati introducta est² ».

51. Illud denique memorandum est, beneficio Christianae Religionis paulatim³ servitutem *obnoxiam*, quae in omnium gentium ius et factum evaserat, valde temperatam⁴, et tan-

¹ In lib. IV Sent., Dist. XXXV, q. I, a. 2 ad 1.

² 2^a 2^{ae}, q. LVII, a. 3 c. et ad 2; et in lib. IV Sent., Dist. XXXVI, q. I, a. 1 ad 2. « Nomen istud (*servitutis*), inquit s. Augustinus, culpa meruit, non natura. . . Prima ergo servitutis causa peccatum est »; *De Civ. Dei*, lib. XIX, c. 15.

³ Servitutem a Christiana Religione rescissam esse fatetur Guizot, sed queritur eam extitisse diu, quin in ipsam commoveretur, vel plurimum succenseret Christiana societas (*Hist. gén. de la civilis. en Europe*, leç. 6). Ast, quemadmodum monuit Biot (*De l'abolition de l'esclavage en Occident*, part. II, sect. III, Paris 1840), numquam excandescit Ecclesia, quae est Christianorum societas, sed quod agendum erat, suaviter et fortiter egit. Doctrinae mores, institutiones erant renovandae, ut servitus ipsa concideret. Praeceptis alia via Spartaci et Siciliae insurrectiones iterum adduxisset.

⁴ In Divina etiam Moysis legislatione apud Hebraeos non solum constitutum fuerat, ut iuste et humaniter in servos suos domini se gererent; verum etiam cautum fuit, ne tamquam mancipia perpetuae servituti *obnoxia*, sed tamquam mercenarios servos ad certum tempus sibi haberent; anno enim sabbatico, et iubilaeo emancipationis

dem omnino abolitam fuisse. Evangelica enim dogmata, et sapiens atque efficax Ecclesiae longanimitas hoc tandem perfecerunt, ut non solum crudelium dominorum arbitria, quae in servos, tamquam in bruta animalia, apud ethnicos ubique invaluerant, omnino deleta sint, verum etiam aut ad domesticum famulatum mancipiorum fortuna redacta, aut prorsus sublata sit¹. Neque, nisi Ecclesiae sollicitudine et auctoritate, Nigritarum commercia a sordidissimis Europae mercatoribus inducta tamquam execranda habita fuerunt².

CAPVT II.

De societate civili

52. Ex societatibus coniugali, paterna, et herili completa notio societatis familiaris coalescit. At vero familiae ab se invicem seiunctae pares non sunt, ut omnibus humanae vitae indigentis plane provideant, multoque minus ut ad perfectionem, ad quam homo tendit, perveniant; haec enim sine multorum collatis simul consiliis et laboribus obtineri non potest. Oportet igitur ut plures familiae auxilium mutuo sibi conferant, ac proinde inter se consocientur, ut bonum omnibus commune acquirant. Et quoniam opinandi, agendique libertas, atque dissimilitudo animorum, et imprudentia voluntates ac vires patrumfamilias distrahit, opus est alicuius imperio, quo illae uniantur, atque ita finem communem obtineant³. Inde existit *societas civilis*, seu a voce

ratio praescripta erat, qua cum viatico rebusque necessariis dimitterentur.

¹ Vid. Balmes, *Il Protestantismo paragonato col Cattolismo* etc. (trad.), t. I, c. XV-XIX, p. 139 sqq; ibid., Appendice I, p. 397-416, ed. cit. Cf etiam Leymaire, *Journal des Économistes*, n. août et octobre 1857, et Cochin, *L'abolition de l'esclavage*, 3 part., liv. X, Intro., Paris 1861.

² Vid. Roberti, *Lettera sopra il trattamento de' Negri*. In turpe illud commercium extant Litterae Apostolicae Summorum Pontificum Pii II, die 7 octobris an. 1462, Pauli III, 29 maii 1537, Urbani VIII, 22 aprilis 1639, Benedicti XIV, 20 dec. 1741, Pii VII postulationes ad principes. Quae sapientissima decreta complectens, Gregorius XVI in Litteris Apostolicis *De nigritarum commercio non exercendo*, die 3 decembris 1839, sua auctoritate validius confirmavit.

³ Cf p. 87-88.

graeca *πολις*, *politica*: « Sicut homo est pars domus, ita domus est pars civitatis¹ ». Et alibi: « Constituitur communitas civitatis ex multis personis, et eius bonum per multiplices actiones procuratur² ». Definitur proinde societas civilis secundum Aristotelem: Perfecta societas multorum virorum habens cumulum omnibus sufficientem non tantum ad vivendum, sed etiam ad bene vivendum³, seu familiarum congregatio, quae sub auctoritate supremae alicuius potestatis in hoc, quod securius et felicius vitam ducant, conspirant. Hinc s. Thomas: « Hi soli partes sunt multitudinis congregatae, qui sibi invicem communicant in bene vivendo. Si enim propter solum vivere homines convenirent, animalia, et servi essent pars aliqua congregationis civilis. Si vero propter acquirendas divitias, omnes simul negotiantes ad unam civitatem pertinerent: sicut videmus eos solos sub una multitudine computari, qui sub eisdem legibus, et eodem regimine diriguntur ad bene vivendum⁴ ». Porro haec societas inter societates perpetuas, ut diximus⁵, adnumeratur; siquidem « nec ad hoc instituitur, quod aliquo tempore modico duret, sed quod omni tempore perseveret per civium successionem⁶ ». Ad huiusce societatis originem, finem, ad quem destinatur, potestatem, a qua regitur, nexum, quem cum religione habet, relationes, quibus una cum altera colligatur, aliaque his affinia explicanda caput istud instituitur: quae profecto hac praesertim aetate, qua nequam homines socialem ordinem funditus evertere conantur, studiose sunt discutienda.

ART. I. De societatis civilis origine, et in primis hanc a natura repetendam esse ostenditur

53. Societatis civilis originem explicaturi, in primis hominem ex natura sua ad hanc societatem destinari demonstrabimus: deinde oppositas refellemus sententias: denique modum, quo naturalis sit civilis societas, definiemus.

¹ 1^a 2^{ae}, q. XC, a. 3 ad 3.

² 1^a 2^{ae}, q. XCVI, a. 1 c. Et s. Augustinus: « Populus est coetus multitudinis rationalis, rerum, quas diligit, concordi communionem sociatus »; *De Civ. Dei*, lib. XIX, c. 24.

³ *Polit.*, lib. III, c. 1, p. 521, *Opp.* t. I, ed. cit.

⁴ *De Regim. Princ.*, lib. I, c. 14.

⁵ P. 88. — ⁶ 1^a 2^{ae}, q. XCVI, a. 1 c.